

La Serra Literària, des de la mirada de Llorenç Riber.

Campanet, 27 de gener del 2018

Ponent:

Damià Pons

Moderador:

Miquel Rayó

Durant l'acte, l'especialista en literatura de Mallorca dels segles XIX i XX, professor de la Universitat de les Illes Balears i exconseller de cultura, Damià Pons, ens va introduir a la poesia vinculada a la serra de Tramuntana i ens va acompanyar en un itinerari guiat per la vila de Campanet sobre de la vida i l'obra de Llorenç Riber.

A continuació podeu llegir el resum de la seva ponència, centrada en la poesia del segle XIX i XX a la serra de Tramuntana.

Contextualització

Probablement quan hi ha hagut un predomini de poesia, de temàtica paisatgística en general i sobre la serra de Tramuntana en particular, ha estat entre el període que va des de la publicació del llibre "Poesia" de Costa i Llobera el 1885, fins al principi de la guerra civil.

Sovint es creu que la literatura mallorquina sempre ha tingut un excessiu eix temàtic del paisatge, però això no és així.

Hi ha una poesia de l'any 1940 d'en Marian Aguiló, la qual va ser la primera menció a "Sa Roqueta", on no parla de paisatge, parla del sentiment d'enyorança a l'espai d'infantesa, que és abocat quan el poeta no és a Mallorca.

Per això considerem que l'inici del paisatge com a eix temàtic de la poesia a Mallorca, comença l'any 1885, quan Costa i Llobera publica "Poesia". Poemes inclosos avui en dia en la literatura universal, com "El pi de Formentor" entre d'altres.

Abans d'aquest, altres escriptors ja havien fet menció al paisatge, com Josep Pons i Gallarza a "L'olivera mallorquina" i "Els tarongers de Sóller".

Així i tot, no podem ignorar, que el segle XIX molts de viatgers europeus viatjaren a Mallorca i escrigueren cròniques, que van acompanyades d'il·lustracions de la Serra de Tramuntana. Com per exemple "Un hivern a Mallorca" de George Sand, on a través de poemes en prosa, fa una descripció imaginativa del paisatge.

Destaquem que al final del segle XIX s'escriurà la gran obra de l'Arxiduc Lluís Salvador, "Les Balears, la paraula i el gravat", remet a diferents indrets de la serra de Tramuntana.

Durant el mateix període, els pintors mallorquins comencen a tenir com a eix principal el paisatge. Freqüentment pinten la serra de Tramuntana, d'una manera bastant realista i descriptiva.

Després a finals del segle XIX, principis del segle XX, hi haurà una irrupció encara més contundent, del paisatgisme a les arts plàstiques mallorquines, a partir de la vinguda a l'illa de pintors externs. Aquests introduiran una nova manera de pintar els paisatges de Mallorca, més subjectiva que la dels pintors romàntics - realistes de les dècades anteriors.

Quan parlem de literatura, trobem una correspondència evidentment entre els pintors modernistes i els poemes que s'escrigueren posteriorment. Per exemple entre els poemes de Costa i Llobera i els quadres de Santiago Rossinyol.

Costa i Llobera i Joan Alcover

Hi ha dos autors que personifiquen el tractament a la serra de Tramuntana, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover.

Concretament Joan Alcover el seu llibre "Cap al tard" té una secció titulada "Cançons de la Serra" 12 poemes, tots ells ubicats dins l'espai de la serra de Tramuntana.

Hi ha un aspecte molt interessant, que són poetes complementaris per parlar de la serra de Tramuntana. Costa i Llobera només parla del tram de la serra de Tramuntana que va del Gorg blau al Cap de Formentor, en canvi en Joan Alcover, parla de Sóller a Deià fins a les terres de pariatge.

Costa i Llobera presenta el paisatge en soledat, en canvi Joan Alcover el sol tractar com un paisatge animat per figures humanes, normalment en moviment.

Una altra diferència substancial és que Miquel Costa Llobera parla de la Serra des de l'experiència directa, des de la vivència emocional més personal. Costa i Llobera era fill de qui del propietari de la Península de Formentor i hi va viure part de la seva infantesa i adolescència, el que li va permetre vivenciar al paisatge. En canvi Joan Alcover era una persona urbana, un excursionista, per això ell veia el paisatge des del camí. Joan Alcover descriu una serra de Tramuntana avocada, no viscuda.

De quines maneres es tracta la serra de Tramuntana als poemes dels segles XIX i XX

La manera de tractar la Serra per part de tots aquests poetes mallorquins, es caracteritza per la seva idealització i sublimació. Això ho va explicar molt bé Josep Maria Llompart "La Serra és un gran poema, però sociològicament és una gran mentida". És a dir, no es parla dels milers de dones que pesaven una fretada espantosa agafant olives, només es parla des d'una visió idealitzada.

La serra de Tramuntana com a *locus amoenus*, com a lloc idíl·lic, com a arcàdia. És un tractament de l'entorn natural que ja apareix en la literatura clàssica grega, entre d'altres. Aquest *locus amoenus* se sembla al paradís de les religions monoteistes. Un lloc

on els humans viuran en un entorn vegetal agradós, verd, fresc amb cant dels ocells... Aquest fet respon a la necessitat dels humans, de construir realitats alternatives, que serveixin de refugi on trobar consol dels mals de la vida en societat.

La Serra com espai, dins el qual si situa algun element que té un fort significat simbòlic. Quan Costa i Llobera parla del pi de Formentor, l'emmarca paisatgísticament però el paisatge no és l'eix central del poema. Parla d'un pi excepcional, que el comparà amb un cedre i un gegant. Però el que ens interessa és que aquest pi s'acaba transformant en el símbol d'un model de vida, si lluites contra la vida terrenal i desenvolupes la teva part artística, acabaràs avançant.

Un altre poema molt important de Joan Alcover és "El voltor de Miramar", recordar que l'Arxiduc tenia a Miramar un voltor engabiats. Un pastor l'agafa d'un niu al cim del Teix, l'engabia i és tractat com una au domèstica. Quan el voltor agafa la seva envergadura adulta, l'alliberen i no és capaç de sobreviure i torna a la gàbia on sap que trobarà menjar. El poeta diu "no és bo per ser lliure qui ser esclau s'avesa", parlant de la gran injustícia d'un individu amb un gran potencial artístic com el poeta, que és víctima de la seva quotidianitat, com la vida laboral i familiar, que no li permet emprendre grans aventures creatives.

La Serra com a mirador de la totalitat de l'illa. A la "La Roqueta" de Mateu Obrador, des del cim del Puig Major, dedica un vers a cada un dels pobles de Mallorca i a la societat mallorquina. Aquest poema s'acaba reduint a la Mallorca on podies deixar la clau al pany, la Mallorca honesta i cristiana.

També com a mirador on és possible agermanar-se en Catalunya, dos poemes de Joan Alcover. Això serà possible gràcies a les fogueres que s'encendran a dalt dels cims la nit de Sant Joan, costum que es va fer popular durant el segle XIX.

També trobem poemes dedicats a elements geològicament molt poderosos o amb una identitat geogràfica molt definida. Com per exemple el poema "La vall" de Costa i Llobera, que sabem que és la vall de Ternelles. El torrent de Pareis, cala Formentor, gorg Blau, torrent del Freu... són altres llocs que apareixen en aquests poemes.

També hi ha poemes que tracten pobles concrets, el que més destaca és Sóller, del qual en tenim un llibre "El paisatge poètic". En el marc d'aquests poemes, es parla del paisatge però també d'episodis històrics rellevants a aquestes poblacions. Altres pobles recurrents són Deià, Valldemossa, Galilea, Banyalbufar i Estellencs.

La Serra com a manifestació màxima de la capacitat de la creació de deu, sobretot en el cas de Costa i Llobera.

També hi ha una sèrie de poemes que parlen de la Serra des del lloc des d'on mirar la mar, contemplar la seva majestuositat i com a zona de frontera i tot el que això implica.

Els cims més als de la serra de Tramuntana, com a llocs que faciliten la vivència d'un estat emocional intens, que acosta l'ànima a deu. Costa i Llobera n'és l'exemple, les altures com a lloc que acosta als humans a la divinitat. Això respon a una tradició cultural religiosa molt antiga, com els episodis bíblics.

Amb aquest resum es pretén mostrar la riquesa amb què ha estat objecte la serra de Tramuntana al llarg dels anys.

A continuació podeu llegir l'antologia poètica que Damià Pons ha recollit per acompanyar amb aquesta ponència, el següent enllaç

<https://iniciativesxxi.com/ca/documents/els-poetes-i-la-serra-de-tramuntana/>